

ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Історія України, 10 клас

Igor КОЛЯДА, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти
НПУ ім. М. П. Драгоманова, доктор історичних наук

Мета:

- охарактеризувати становище України на початок 1917 р., розкрити причини та закономірність розгортання в Україні революції; з'ясувати її характер та роль і місце політичних партій, що діяли в Україні, у революційному процесі, висвітлити процес утворення Української Центральної Ради, ознайомити з політичними портретами її лідерів; сформуванати уявлення про політичну програму, висунуту ними;

- сформуванати вміння аналізувати та узагальнювати інформацію, систематизувати здобуті знання, скласти конспект лекції (тезовий та розширений), висловлювати власну думку, опираючись на попередні здобуті знання;

- виховувати толерантне ставлення до протилежних думок, активну громадянську позицію, політичний плюралізм, критичне та шанобливе ставлення до діячів минулого, їх прорахунків та помилок.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Вид заняття: урок-лекція.

Навчально-методичне забезпечення:

- Турченко Ф. Новітня історія України. 1917–1945 рр. Підручник для 10 кл. – К. : Генеза, 2008.

- Кульчицький С. та ін. Історія України. Підручник для 10 кл. – К. : Освіта, 2008.

- Коляда І. та ін. Історія України (1914–1939). 10 кл. (за редакцією член-кореспондента НАН України, д-ра істор. наук, професора Реєнта О. П.). Навч. посібник. – Харків : Скорпіон, 2001.

- Реєнт О. П., Малій О. В. Історія України. 10 кл. Навч. посібник. – К., 2000.

- Даниленко В. М. та ін. Історія України. 10 кл. Навч. посібник. – Запоріжжя : Прем'єр, 2001.

- Кульчицький С., Ганжа О. Хрестоматія з історії України для 10 кл. – К. : Освіта, 1998.

- Падалка С. та ін. Хрестоматія з новітньої історії України для 10 кл. – К. : Генеза, 1998.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

Вступна бесіда.

У 1917 р., на теренах світу продовжувалася Перша світова війна. Початок року в Росії був ознаменований подією, що визначила подальшу долю не тільки самої Росії та України, а й світу.

- Яка подія відбулася в Росії у лютому 1917 р.?
- Пригадайте, що таке революція?

- Які причини її породжують?
- Назвіть рушійні сили Російської демократичної революції.

- Які причини Російської демократичної революції 1917 року?

- Які цілі прагнули реалізувати в ході революції різні російські політичні сили?

- На вашу думку, чи мали вплив події в Росії на розвиток політичної ситуації в Україні?

Отже, Російська революція мала неабиякий відгомін і в Україні, обумовивши початок Української національно-демократичної революції.

II. Вивчення нового матеріалу.

План теми уроку

1. Україна напередодні революції. Причини та характер революції.

2. Політичні партії в Українській революції. Боротьба за вплив на населення.

3. Утворення Української Центральної Ради. Лідери. Політична програма.

1. Україна напередодні революції. Причини та характер революції.

Вступна розповідь.

1917 р. став доленосним не тільки для Російської імперії, а і для її південно-західної частини – українських земель.

Світова війна, що стала об'єктивним прискорювачем революційної розв'язки суперечностей світової дійсності, пробудила надію до відновлення незалежності в усіх тих народів, які, будучи поневоленими, очікували на можливість реалізувати своє право на самовизначення.

Росія, яка брала участь у ній з 1914 р., переживала глибоку соціально-економічну і політичну кризу. Кожний новий день війни, незважаючи на героїзм та мужність своїх солдатів, дедалі більше виявляв усю гнилість самодержавства, економічну і політичну відсталість, продажність і нездарність її правителів.

Робота з учнями:

Запитання до класу

- Яку роль відіграла Світова війна у подіях 1917 року в Україні?

- Чому Світова війна була передумовою Української революції?

Висвітлюючи передумови Української революції, характеризуючи вплив Світової війни на наростання революційної кризи, вчитель використовує **доведення**:

Світова війна підірвала й без того погано організоване промислове виробництво. Про це свідчать такі факти. Масово закривалися заводи і фабрики. Припинився випуск багатьох видів продукції. Скорочувалось виробництво у найбільш важливих галузях промисловості. Неймовірний хаос панував на транспорті. Надзвичайно тяжкими були наслідки війни для сільського господарства. Військові мобілізації призвели до значного зменшення працездатного населення. Скоротились посівні площі, зменшився валовий збір зерна, підупало тваринництво, і як наслідок – голод. Він довів країну до повного виснаження, а населення до розорення та подальшого зубожіння. Навіть до армійських частин хліб потрапляв із перебоями. У країні небачено зросли ціни, процвітала спекуляція. Посилювалась **інфляція**. Швидкими темпами йшов процес знецінення грошей.

Незліченні людські жертви, матеріальні втрати, завдані війною, поразки на фронтах, господарська руїна, продовольча криза мали своїм закономірним результатом наростання соціальної напруги.

Воєнні умови ускладнили становище пролетарських верств українських міст. **Мілітаризація** промисловості супроводжувалась обмеженням дії робітничого законодавства, введенням обов'язкових понаднормових робіт, ліквідацією обмежень на жіночу та дитячу працю. Підвищення заробітної плати робітників нівелювалося зростанням цін на товари повсякденного попиту. Посилення штрафних санкцій, зниження рівня охорони праці вело до зростання виробничого травматизму та погіршення житлово-побутових умов. Все це посилювало наростання більш організованих форм робітничого протесту.

Посилювався і селянський рух. В умовах війни селянство потерпало під тягарем державних податків, земських і мирських поборів, шляхової, гужової, пожежної та інших повинностей. Малоземелля і безземелля посилювало соціальне розшарування, сприяло **міграції** сільського населення у міста, їх **пролетаризації** та **люмпенізації**.

Невдоволення викликали і землевпорядні роботи, пов'язані зі столипінською аграрною реформою.

Робітничі страйки і селянські виступи стали характерною прикметою суспільного життя.

З серпня 1914 р. до вересня 1915 р. відбулося 100 страйків, у яких взяло участь понад 43 тис. робітників. За період з жовтня 1915 р. до вересня 1916 р. – сталося 225 страйків, що охопили 210 тис. робітників.

Яскравими прикладами пролетарської боротьби були: кількадекільні страйки робітників-металістів селища Кам'янське Катеринославської губернії, що закінчився перемогою; 14-денний страйк суднобудівників Миколаєва (на знак пролетарської солідарності матеріально підтриманий робітниками Луганська, Харкова, Одеси, Катеринослава); три тижні тривав страйк шахтарів Горлівсько-Щербинівського району, в якому взяло участь 25,5 тис. осіб, щоб придушити його царський уряд застосував військову силу, розстрілявши першотравневу демонстрацію, заарештував понад 300 її учасників та примусово мобілізував в армію понад 1 тис. чол.

Протягом січня-лютого 1917 р. відбулося 50 страйків, у яких брали участь понад 40 тис. робітників.

Унаслідок мобілізацій доля працездатного чоловічого населення у сільському господарстві зменшилась на 39 %.

Частка найбільш бідних селянських господарств становила 47,5 %.

Протягом серпня 1914 р. – грудня 1916 р. відбулося понад 160 виступів селян і батраків.

57 % населення Російської імперії становили неросійські народи-«інородці», як презирливо їх називали царські чиновники. Світова війна, соціально-економічна і політична кризи, породжені нею, призвели до того, що «тюрьма народів» стояла на краю своєї загибелі. Умови самої війни призвели не до згортання українського національно-визвольного руху, а, навпаки, до його зміцнення та піднесення.

Завдання:

Скласти тезовий конспект.

Пропонований варіант

В Україні наростала соціально-економічна криза.

- Наростання кризи у промисловості виявлялось:

- у масовому закритті підприємств;
- скороченні виробництва у найбільш важливих галузях промисловості;
- неймовірному хаосу на транспорті.

- Наростання кризи у сільському господарстві виявлялось:

- у значному зменшенні працездатного населення;
- у скороченні посівних площ, зменшенні валового збору зерна, підупаді тваринництва;
- наростанні можливості голоду;
- повному виснаженню, розоренню та подальшому зубожінню населення

- У країні небачено зросли ціни, процвітала спекуляція. Посилювалась інфляція. Швидкими темпами відбувався процес знецінення грошей.

- Наростання соціальної напруги виявлялось: – посилювався селянський рух (протягом серпня 1914 р. – грудня 1916 р. відбулося понад 160 виступів селян і батраків)
- робітничі страйки стали характерною прикметою суспільного життя.

Роботу над формуванням понять та термінів організуємо за допомогою пояснення:

Завдання:

Занотувати до конспекту визначення таких понять:

Інфляція – здешевлення грошей, падіння курсу національної валюти, пов'язане з соціально-економічною кризою, причиною якої є скорочення товарів при наростанні випуску паперових грошей. Виявляється у зростанні цін, здорожчання життя.

Мілітаризація – політика нарощування виробництва озброєння, перерозподіл національного багатства на користь воєнного споживання, посилення податкового тягаря, інфляція, підвищення цін на товари масового споживання.

Міграція – переселення населення, яке існує у двох видах: зовнішньому (еміграція та іміграція) та внутрішньому (із села до міста, із району в район, регіон).

Пролетаризація – процес соціального перетворення дрібних та середніх власників у найманих робітників, що супроводжується зубожінням, втратою засобів виробництва і посиленням експлуатації.

Люмпенізація – соціальні зміни, що ведуть до появи декласованих елементів: бомжів, жебраків; збільшення зубожілих верств населення.

У ході розповіді вчитель характеризує наростання українського руху в умовах революційної кризи:

57 % населення Російської імперії становили неросійські народи-«інородці», як презирливо їх називали царські чиновники. Світова війна, соціально-економічна і політична кризи, породжені нею, призвели до того, що «тюрьма народів» стояла на краю своєї загибелі. Умови самої війни призвели не до згортання українського національно-визвольного руху, а, навпаки, до його зміцнення та піднесення.

«... на загальному тлі все російської реакції й спаду революційної хвилі, в порівнянні з пониженням громадянської енергії, яке давало себе знати в цих роках в громадянстві російським, український рух з його неослабною волею до розвитку і боротьби ставав явищем все більше яскравим і політичним» (Михайло Грушевський «Ілюстрована історія України»).

Репресії царського уряду, військової влади щодо українства, особливо у Галичині, зу-

мовили бурхливе наростання антиросійських настроїв. Такою ж активною протидією характеризувалося ставлення українців і до антиукраїнської політики австро-угорського уряду. Все це сприяло активізації українських політичних сил у боротьбі за незалежність. Розгортається активний рух за відродження української культури й освіти.

Політичні партії та їхні лідери на порядок денний своєї боротьби стали висувати вимоги від надання національно-культурної автономії до домагання повної політичної самостійності України. Яскравими прикладами настроїв українських політичних сил цього періоду є Програма катеринославського Ініціативного комітету Українського самостійного союзу:

«...ст. 5 метою Союзу є організація самостійної України як демократичної республіки з загальним, без різниці статі, рівним, прямим і таємним виборчим правом, керуючись принципом пропорційності» (із «Програми Українського самостійного союзу»).

Отже, у момент розпаду імперій усі можливості скинути столітнє іноземне гноблення відкрилися і перед Україною.

Аналізуючи ситуацію в Україні на початок 1917 р., учені-історики справедливо вважають, що Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр. стала закономірним результатом розвитку національно-визвольного руху в Україні і була зумовлена такими причинами, як національним, соціально-економічним, колоніальним гнітом, а також і загальною кризою політичних систем як у Російській, так Австрійській імперіях.

Завдання:

Скласти тезовий конспект.

Пропонований варіант

- Українська революція стала закономірним результатом розвитку національно-визвольної боротьби.

- Причинами, що призвели до революції, були: національний, соціально-економічний, колоніальний гніт і загальна криза політичних систем як у Російській, так і Австрійській імперіях.

Організація самостійної роботи з джерелом:

Валерій Солдатенко у своїй праці «Українська революція. Історичний нарис» зазначає, що «за характером Українська революція була **національно-демократичною**, у своїй стратегічній меті органічно поєднувала завдання національного відродження і державотворення із необхідністю соціальних зрушень в інтересах широких мас українства. Провідники революції мали на меті забезпечити всі можливості для повнокров-

ного розвитку українського народу, для вільної та ефективної життєдіяльності кожного члена суспільства».

Завдання:

Скласти тезовий конспект

Пропонований варіант

• Характер Української революції – **національно-демократичний**.

• Стратегічна мета Революції:

– національне відродження;

– державотворення;

– необхідність соціальних зрушень в інтересах широких мас українства.

2. Політичні партії в Українській національно-демократичній революції. Боротьба за вплив на населення.

Вчитель висвітлює вплив політичних партій в Україні за допомогою розгорнутої характеристики:

Політичні свободи, можливості, здобуті в результаті перемоги у лютому 1917 р. демократичної революції в Росії, втягнення у річище політичного життя багатомільйонних мас викликало активізацію діяльності існуючих політичних партій та появу нових партій в Україні.

Лідером українського руху традиційно полишалась інтелігенція. Саме завдяки її зусиллям на початку століття творилося організаційне та ідейно-політичне підґрунтя Української національно-демократичної революції.

Розвиток революційних подій в Україні залежав від того, за якою політичною силою підуть мільйони. Усвідомлюючи це, всі політичні сили, політичні партії та організації розгорнули вперту боротьбу за вплив на населення.

Політичні організації в Україні у 1917 р. були представлені як:

по-перше, загальноросійськими (такими, як кадети, октябристи, меншовики, більшовики). У 1917 р. на Україну припадало близько 25 % від загальної кількості членів партій меншовиків та соціалістів-революціонерів у Росії. Кількість членів Партії народної свободи (конституційних демократів) становила 8–10 тис. осіб.

по-друге, національними (польськими, єврейськими та ін., так і власне українськими партіями). З національних: УПС-Р на осінь 1917 р. нараховувала 75 тисяч членів; УС-ДРП – 5 тисяч членів. З діючих в Україні партій національних меншин були представлені польські та єврейські національні демократи. Загалом у 1917 р. в Україні діяло понад 20 різних партій. Про їхній вплив найяскравіше свідчать результати виборів до Всеросійських Установчих зборів (проводились у листопаді 1917 р.). Так, УПС-Р зібрала

52 % голосів, УС-ДРП-1,3 % голосів; більшовики отримали 10 % голосів; представники правих партій – понад 12 %.

Завдання:

Скласти тезовий конспект.

Пропонований варіант

• перемога у лютому 1917 р. викликала активізацію діяльності існуючих політичних партій та появу нових партій в Україні;

• лідером українського руху традиційно була інтелігенція;

• розвиток революційних подій в Україні залежав від того, за якою політичною силою підуть мільйони;

• тому всі політичні сили, політичні партії та організації розгорнули вперту боротьбу за вплив на населення;

• політичні організації в Україні у 1917 р. були представлені як загальноросійськими (такими, як кадети, меншовики, більшовики), національними (польськими, єврейськими та ін.), так і власне українськими партіями;

• у 1917 р. в Україні найвпливовішими були партії меншовиків та соціалістів-революціонерів; з національних: УПС-Р та УС-ДРП; з діючих в Україні партій національних меншин були представлені польські та єврейські національні демократи;

• загалом у 1917 р. в Україні діяло понад 20 партій.

Мету політичних партій учитель розкриває у ході розповіді з використанням документальних джерел:

Наймасовішою з них була **Українська партія соціалістів-революціонерів**, відомими діячами якої були: **П. Христюк, М. Шаповал, М. Ковалевський**, а також **М. Грушевський**, що перейшов до есерів від українських лібералів. Головним завданням есери вважали перебудову капіталістичного ладу на соціалістичний; виступали за глибокі аграрні перетворення в інтересах селянства; обстоювали автономію України у складі Російської федеративної демократичної держави. Ось як це було сформульовано у програмі партії: «УПС-Р у своїй боротьбі... вважає себе складовою частиною армії міжнародного революційного соціалізму... ставить своїм завданням перебудову сучасного капіталістичного на лад соціалістичний, основою якого є визволення з-під влади буржуазних класів, скасування приватної власності... знищення всякого економічного визиску, політичного, національного та релігійного гніту; організація загальної праці на спільну користь...»

...розв'язання національного питання можливе тільки, коли буде знищений соціальний гніт... визнає необхідним боротись за право нації на самовизначення... найширшу політичну волю, якою є повна суверенність нації... Що ж до України... буде боротись за те, щоб Україна приступала до федерації з іншими народами як демократична республіка в своїх етнографічних межах, незалежно від сучасної державної приналежності українських земель... домагається республікансько-демократичної форми правління без президента... (Із «Програми Української партії соціалістів-революціонерів»).

Якщо УПС-Р більше орієнтувалась на селянство, то другою за чисельністю і впливом політичною партією в Україні була **Українська соціал-демократична робітничка партія**. Її керівниками були: **В. Винниченко, І. Мазепа, С. Петлюра, М. Порш, Б. Мартос, М. Ткаченко**. УС-ДРП вважала себе виразником інтересів українського робітництва. Партія виступала за демократичний розвиток України з соціалістичною перспективою у складі федеративної Росії. Про ці завдання найпромовистіше говорять документи партії: «...тільки перетворення приватної власності... на соціалістичну може довести до найвищого добробуту і цілковитого гармонічного розвитку...»

...визволення всієї людськості може бути справою тільки робітничого класу, бо всі інші класи стоять на ґрунті приватної власності і мають спільну мету зберегти основи капіталістичного громадянства...

...партія стоїть за знищення класового панування і самих класів... за рівні права всіх без різниці статі і походження...

...партія вимагає: демократичної республіки; автономії України з окремою державною інституцією, якій належить право законодавства у внутрішніх справах населення тільки на території України; ...загального виборчого права...» (Із «Програми Української соціал-демократичної робітничої партії»).

Ліберально налаштована частина української інтелігенції була об'єднана у лавах **Української партії соціалістів-федералістів**. У її складі були такі авторитетні діячі українського руху, як **С. Єфремов, А. Ніковський, Д. Дорошенко, О. Лотоцький, О. Шульгін, С. Шелухін, М. Грушевський** (до початку 1917 р.): «... Партія соціалістів-федералістів, як українська партія на прапорі своєму поставила розкріпачення людини на Україні... УПС-Ф – партія соціалістична, бо в основу свого світогляду і своєї практичної роботи кладе інтереси трудящих, обороняє їх... поруч ідеалу соціалістичного в соціальній сфері кладемо ідеал федералізму в сфері політичній... Провідною зорею світить

нам федералізм всесвітній, який один може остаточно помирить людськість, вивести чвари, ворожнечу, чвари, війни, наблизить і самий лад соціалістичний... партія обстоює, що реформована держава повинна стати федерацією рівноправних автономних національно-територіальних одиниць... такої автономії партія вимагає для свого українського народу... партія йтиме до якнайтіснішого єднання всіх частин української землі і злучення їх до одної цілості...партія бореться проти всякої експлуатації...новий лад повинен забезпечувати загальновідомі людські права...» (Із «Програми Української партії соціалістів-федералістів»).

Потенційними противниками названих партій виступали організації самостійницького напрямку – **Українська народна партія** (лідерами були **брати О. та А. Макаренки, І. Липа, О. Андрієвський, І. Луценко**), **Українська партія самостійників-соціалістів** (**М. Міхновський, І. Луценко, О. Степаненко**), які проголошували такі цілі: «...УПС-С визнає соціалістичний ідеал, як єдиний що може задовольнити український і інші народи... фабрики і заводи на землі, оселеній українським народом, мусять належати українцям-робітникам, а земля – українцям-хліборобам... Необорна спільна сила нашого освіченого працюючого люду українського забере до своїх рук політичну владу на Україні, знищить визиск, насилля, панування, нерівність і утворить непідлежну Україну-Республіку вільних людей, вільної праці...» (Із «Програми Української партії соціалістів-самостійників»).

На відміну від партій соціалістичного спрямування **Українська хліборобсько-демократична партія** (**В. Липинський, брати С. і В. Шемети**) була партією правого крила, об'єднуючи у своїх лавах представників заможних верств українського суспільства (українських поміщиків, заможне селянство), спиралася на традиційні цінності – приватну власність і хуторянське селянське господарство та визнавали необхідність незалежності України, необмежуючись вимогою її автономії.

«Ви – соціалісти і націоналісти – творити Україну хочете... відділити «чужі» верхи від «українських» низів і нищити верхи низами... під гаслом соціальним: «бий панів, бо вони буржуї», а Ви – націоналісти під гаслом племінно-національним: «бий панів, бо вони не Українці... І тому то одні і другі Ви засуджені на загибель... не бачити Вам незалежної соціалістичної чи націоналістичної України...» (В. Липинський «Листи до братів-хліборобів»).

За характеристикою та тематичною таблицею вчитель розкриває цілі політичних партій в Україні:

Напрямок	Політична партія	Лідери	Політичні цілі
Ліви – центристи	Українська партія соціалістів-революціонерів	П. Христюк, М. Шаповал, М. Ковалевський, М. Грушевський	Перебудова капіталістичного ладу на соціалістичний; виступали за глибокі аграрні перетворення в інтересах селянства; обстоювали автономію України у складі Російської федеративної демократичної держави
	Українська соціал-демократична робітничая партія	В. Винниченко, І. Мазепа, С. Петлюра, М. Порш, Б. Мартос, М. Ткаченко	Вважала себе виразником інтересів українського робітництва. Партія виступала за демократичний розвиток України з соціалістичною перспективою у складі федеративної Росії
	Українська партія соціалістів-федералістів	С. Єфремов, А. Ніковський, Д. Дорошенко, О. Лотоцький, О. Шульгін, С. Шелухін	Виступала за інтереси трудящих, побудову соціалістичного суспільства; за автономію України у складі світової федерації соціалістичних країн
Ліви – радикали	Українська народна партія	брати О. та А. Макаренки, І. Липа, О. Андрієвські, І. Луценко	Побудова соціалістичного суспільства; передача всіх фабрик і заводів трудящим, землю – селянам; створення незалежної Української республіки
	Українська партія самостійників-соціалістів	М. Міхновський І. Луценко, О. Степаненко, М. Міхновський, І. Луценко	
Праві	Українська хліборобсько-демократична партія	В. Липинський, брати С. і В. Шемети П. Скоропадський	Спиралася на традиційні цінності – приватну власність і хutorянське селянське господарство та визнавали необхідність незалежності України, не обмежуючись вимогою її автономії

Завдання:

Занотувати таблицю.

Узагальнення вчителя.

Цілком можна погодитись з оцінкою сучасних істориків, які стверджують: «Таким чином, в авангарді Української національно-демократичної революції перебували партії, що могли акумулювати революційний потенціал широких верств суспільства, зацікавлених у докорінній зміні національних і соціально-економічних відносин. І тому на першому етапові діяльності Центральної Ради існували реальні підстави для консолідації сил, які уособлювали інтереси всього українського суспільства» (О. С. Рубльов, О. П. Реєнт «Українські визвольні змагання 1917–1921 рр.»).

3. Утворення Української Центральної Ради. Лідери. Політична програма.**Сюжетна розповідь**

Звістка про повалення самодержавства, передаючись з уст в уста, блискавично поширюючись містами і селами, викликала народне піднесення. Повсюдно відбувались стихійні маніфестації, демонстрації.

О 15 годині 13 березня (28 лютого за старим стилем) київські залізничники отримали телеграму голови Державної думи Я. Родзянка з інформацією про повалення царського режиму. Наступного дня телеграму за підписом Родзянка одержав й міський голова Ф. Бурчак. 14 березня о 1-й годині під його головуванням відбулося засідання представників громадських організацій та партій, яке визнало за необхідне

створення авторитетного громадського органу, здатного забезпечити у місті атмосферу спокою та контролювати ситуацію. Через кілька годин – о 9.30 – відбулося і перше засідання цього «Виконавчого комітету ради об'єднаних громадських організацій». До його складу увійшли представники кадетів, меншовиків, київського губернського земства, комітету Південно-Західного фронту, кооператорів та ін. Головою комітету став барон Ф. Штенгель, «дуже популярний громадський діяч у Києві» (за оцінкою Д. Дорошенка); «людина дуже амбітна, але й обмежена» (за оцінкою М. Грушевського).

На засіданні було оголошено відоzву до населення з закликом «до спокою та порядку, щоб нова влада змогла вивести країну з розрухи».

Діяв Виконавчий комітет до 4 вересня 1917 р., коли він самоліквідувався.

Яскравим виявом народної активності стало створення самочинних громадських організацій: різних профспілкових комітетів, громадських об'єднань студентства, учнівської молоді, товариств, груп. Деяким з них судилась гучна слава, інші «тихо» пішли в небуття, не лишивши помітного сліду в історії.

Про свої претензії на владні функції у суспільстві заявили **Ради робітничих, солдатських і селянських депутатів**

15 березня відбулись студентські сходки, які підтримали новий уряд

16 березня відбулись установчі збори Київської Ради робітничих депутатів, яка обрала свій виконавчий комітет у складі 37 осіб. Протягом перших тижнів після повалення самодержавства в Україні виникло 170 таких Рад, а до кінця червня 1917 р. – 252.

Вже перші повідомлення про демократичні зміни викликали і в українському суспільстві прагнення якнайшвидше самим наблизити розв'язання назрілих проблем національного розвитку.

17 березня (3 березня за ст. ст.) 1917 року з ініціативи Товариства українських поступовців у київському клубі «Родина» відбулися збори представників українських організацій, у яких взяло участь близько 100 осіб. З ініціативи соціал-демократа Д. Антоновича й інших учасників зібрання новий орган було вирішено формувати як коаліційний, з представників усіх національних організацій.

«Представники всіх українських груп, товариств і гуртків вибрали і призначили Українську Центральну Раду в Києві, щоб вона орудувала справами нашими», – писали «Вісті з Української Центральної Ради».

«Це був вислов усієї нації. Це було не тільки координоване, сполучене співробітництво всіх українських партій і впливових організацій, а виразний, необхідний прояв існування української нації. Центральна Рада явилась найкращим доказом цього. ...нація мусила... мати єдиний орган свого прояву... Це був центр, до якого стікались усі хилитання пробудженої національної енергії; з усіх великих і малих пунктів животворіння національного організму простягались до центру нерви нації... Сюди збігались усі жалі, всі кривди, всі надії, сподівання, плани, розрахунки, міркування. Тут вони переправлялись, перетирались, проходили через усі знаряддя політичної майстерні й виходили до нас у точних, викреслених, то гарячих, запальних, то урочисто-суворих, немов холодних лозунгах, які по нервах, через вузли-організації неслись у тіло нації й той чи у інший спосіб посували її уперед» (Володимир Винниченко «Відродження нації»).

«... Наше життя було сповнене інтересами та питаннями часу. Але найголовнішим у ньому було те, що позаду всіх чергових питань піднімалась і заповнювала все більшу частину горизонту грозова хмара українського сепаратизму... Ми всі бачили цю хмару і відчували її наближення... Українські діячі виявили у цей період велику енергію і зуміли у короткий строк створити міцну організацію з широкою мережею зв'язків, які поступово окутали провінційні міста і навіть села, а також армію...» – писав київський присяжний, єврейський громадський діяч А. А. Гольденвейзер (автор. перекл. «Із київських спогадів»).

Так виникла організація, якій судилося відіграти видатну роль в історії України. У її створенні взяли участь представники різних політичних організацій партій та суспільних верств: члени ТУПу, УСДРП, УПСР, УНП; національно свідомі інтелігенція, православне духовництво, військо-

вики, студенти, робітники, члени Українського наукового, Педагогічного товариств, Товариства українських техніків та агрономів, різних гуртків і громад. Видатну роль в її діяльності відіграли **В. Винниченко, С. Єфремов, Б. Мартос, С. Петлюра, Д. Антонович, Д. Дорошенко, П. Христюк, Д. Матушевський, О. Волошин, С. Веселовський та ін.** На посаду Голови Української Центральної Ради було запропоновано видатного історика, громадсько-політичного діяча **Михайла Сергійовича Грушевського**.

Завдання:

Скласти хронологію перебігу подій.

Пропонований варіант

13 березня (28 лютого за ст. ст.) 1917 р. – отримано повідомлення про повалення самодержавства в Росії.

14 березня 1917 р. – створення «Виконавчого комітету ради об'єднаних громадських організацій». До його складу увійшли представники кадетів, меншовиків, київського губернського земства, комітету Південно-Західного фронту, кооператорів та ін. Головою комітету став барон Ф. Штенгель, «дуже популярний громадський діяч у Києві» (за оцінкою Д. Дорошенка); «людина дуже амбітна, але й обмежена» (за оцінкою М. Грушевського).

Діяв Виконавчий комітет до 4 вересня 1917 р., коли він самоліквідувався.

16 березня 1917 р. відбулися установчі збори Київської Ради робітничих депутатів, яка обрала свій виконавчий комітет у складі 37 осіб. Протягом перших тижнів після повалення самодержавства в Україні виникло 170 таких Рад, а до кінця червня 1917 р. – 252.

17 березня (3 березня за ст. ст.) 1917 р. з ініціативи Товариства українських поступовців у київському клубі «Родина» відбулися збори представників українських організацій, у яких взяло участь близько 100 осіб. З ініціативи соціал-демократа Д. Антоновича й інших учасників зібрання новий орган було вирішено формувати як коаліційний, з представників усіх національних організацій.

Уявлення про видатного діяча Української революції М. Грушевського вчитель формує, використовуючи історико-біографічний портрет:

У «Заповіті борцям» В. Винниченко писав про «великий самокритичний подвиг М. Грушевського, його тяжку боротьбу за здобуття нашої революції»...

Водночас інший відомий діяч Д. Дорошенко зазначав, що «ніхто в даний момент не підходив

більше для ролі національного вождя, як Грушевський, ніхто навіть і рівнятися не міг із ним щодо загального признаного авторитету й тої поваги, якою оточувало його все українське громадянство», хоча згодом він же дасть ще одну оцінку Голові Центральної Ради – він «навмисне висував людей бездарних і невиразних, щоби йому легше було їми управляти».

А представник партії кадетів Н. Могиланський називав його «двуликим Янусом», який приєднався до лівих з мотивів незрозумілих і невідомих, скоріше за все, прагнучи не втрати деякої своєї популярності».

«Він доклав чимало зусиль аби засипати провалля, що витворилося між синами однієї землі... Він раз у раз еднав наддніпрянців із галицькими і буковинськими українцями до одного діла, працював над зближенням у поглядах, у мові, у праці...», – писав про М. Грушевського історик І. Крип'якевич.

«...український народ, українська мова – все це ввірвалося в мою душу, як якийсь інший, кращий світ», – писав у «Споминах» М. Грушевський.

...Звістку про створення Центральної Ради Михайло Сергійович зустрів у Москві, де перебував після симбірського заслання як небезпечний політично неблагонадійний підданий. З Києва до нього надходило дедалі більше телеграм, листів з наполегливим проханням повернутись якнайшвидше. 24 березня він виїхав до України. Та в дорозі трапилося нещастя – випадково загорівся вагон, у якому їхав Михайло Сергійович. І хоча ніхто не постраждав, Грушевський втратив все, що віз з собою-рукописи, цінні книги, колекцію стародруків, що їх збирав не один рік. Залізнична аварія спричинила до того, що поїзд безнадійно запізнівся й запланована урочиста зустріч не відбулася. Глибокої ночі, по мокрому снігу Михайло Грушевський сам один рушив до дому, та ще й заблукав у темряві... Мабуть, у ті хвили «скромного відвороту на рідну землю» і пролетіли перед очима сторінки життя...

Народився 1866 р. у родині Сергія Федоровича та Глафіри Захарівни. Ще в гімназичні роки почав свою літературну творчість: одне з перших оповідань, писане українською мовою, тепло було оцінене І. Нечуєм-Левицьким і опубліковане у львівському журналі «Діло». На третьому курсі Київського університету, за порадою свого наставника В. Антоновича, пише фундаментальну наукову працю «История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XVI века», за яку його було відзначено золотою медаллю. Скоро здобуває ступінь магістра історії. За рекомендацією свого наукового наставника 1894 р. очолив кафедру «всесвітньої історії з спеціальним оглядом Східної Європи» у Львівському університеті. Відтоді і до 1913 р. його громадська, наукова діяль-

ності пов'язані з Галичиною. Саме тут він почав втілювати у життя «свою задушевну загадку – написання суцільної історії України» – 1898 р. виходить перший з 10 томів «Історії України-Руси», однієї з найфундаментальніших праць з історії України у дореволюційний період. Його захоплювала також громадська діяльність: очолює історико-філософську секцію Наукового товариства ім. Т. Шевченка, а з 1897 р. – очолює його; редагує «Записки» товариства, яких вийшло 100 томів; очолює дирекцію «Українсько-руської видавничої спілки», що випустила близько 300 найменувань українських книжок; став ініціатором видання щомісячника «Літературно-наукового вісника». Згодом таке ж Наукове товариство заступає і в Києві...

Пригадав і свою вірну супутницю життя – кохану дружину Марію (до заміжжя Вояковську, працювала вчителькою у Львові) та доньку Катерину (згодом вона стане відомою українською фольклористкою, соціологом, найневтомнішим помічником батька в його роботі).

...Все своє життя, всі сили, всю велич свого розуму Михайло Сергійович віддав служінню своєму народові, боротьбі за його самостійницьке політичне життя.

Йому, як і тисячам інших представників покоління романтиків рубежу віків довелося зійти на свою Голгофу: соціаліст-демократ, він так і не став «приятелем більшовикам». Повернувшись на Батьківщину із закордону (куди змушений був емігрувати у 1919 р. в умовах страшного терору проти діячів національного руху) після бурхливих перепетій революційних потрясінь, його життя скінчилось трагічно: цькування, заборона за життя видавати свої роботи, переслідування рідних, близьких підірвали здоров'я і призвели до трагічного кінця.

Помер 25 листопада 1934 р.

Завдання:

Скласти хронологію основних подій життя М. С. Грушевського.

Організація самостійної роботи з джерелами:

Українська Центральна Рада, об'єднавши найвпливовіші політичні партії, стала виразником інтересів та прагнень трьох найчисленніших соціальних верств тогочасної української нації: інтелігенції, селянства, робітництва. Це і визначало її ідейно-політичну платформу, яка по-різному оцінювалась сучасниками і неоднозначно оцінюється істориками.

Центральна Рада була створена «задля досягнення широкої **національно-територіальної автономії** в Російській федеративній республіці» (М. Грушевський. «Ілюстрована історія України»).

«...українці хочуть тільки, щоб їм і всьому громадянству України була змога порядкувати крайові справи, будувати долю без усяких сторонніх втручань... Вони знають свої сили і певні, що коли край буде мати таку волю, він буде розвиватись настільки сильно і успішно, що йому не треба буде яких-небудь штучних огорож від чужих впливів чи конкуренції».

«наша мета здобути свободу нашому народу у всім, полишаючи права й меншим народностям України». (М. Грушевський. «Звідки пішло українство і до чого воно йде»).

«...Нашій народній державі ставимо грандіозні завдання: не тільки зверхню охорону ладу й порядку, яку ставить собі звичайна буржуазна держава, хоч би й буржуазна республіка, а проведення й поглиблення правдивого послідовно розвиненого демократизму і можливе наближення до соціалістичного ладу...» (М. Грушевський. «На порозі Нової України»).

«У першій стадії свого існування Центральна Рада брала на себе вираз тільки національного обличчя українського народу... Найголовніший, найважливіший здобуток усієї нашої боротьби за цей період – ідею української державності було зреалізовано, введено у життя...» (В. Винниченко. «Відродження нації»).

«...самий рух в масі набрав національно-культурницького характеру, з маловиразною автономістично-політичною закваскою... українська революція була в той час по своїй соціально-економічній природі ні в якому разі не соціалістичної і тим більше не комуністичною... позиції, які боронила в революції українська демократія, були безсумнівно, завше більш революційними, виходячи далеко за межі завдань буржуазної революції...» (П. Христюк. «Замітки і матеріали до історії Української революції»).

«...У запропонованій ними (від авт. лідерами Центральної Ради) концепції революції втілюються віковічні прагнення українського народу, традиції визвольної боротьби – кращі ідейні надбання славних синів і дочок нескореної нації: кирило-мефодіївців, М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки та ін. визначальним стрижнем... стала боротьба за досягнення величної мети – відродження української нації в усіх без винятку проявах її існування та розвитку – економічному, політичному, державотворчому, духовному. Керманічі революції вважали, що повномасштабне розв'язання проблеми немислиме без його органічного зв'язку з нагальними соціальними перетвореннями на користь більшості нації-трудивників. Наріжними основами концепції революції стали прагнення до демократичних завоювань...

запровадження української державності... здійснити перетворення, що впритул підвели б до соціалістичного ладу... Тісне поєднання двох начал національно-державотворчого і соціально-визвольного – найприкметніша риса основних документів Центральної Ради, яка пройшла шлях від декларування намірів запровадження національно-культурної автономії у федеративній демократичній Російській республіці до проголошення Української Народної Республіки вільною суверенною державою українського народу; від абстрактно-прихильного орієнтування на популярні соціалістичні гасла – до перетворення на державну політику засад справжнього народоправства і соціальних гарантій трудящому люду...» (В. Солдатенко «Українська революція. Історичний нарис»).

Завдання:

Визначте історичне значення утворення Української Центральної Ради.

Узагальнення

Характер Української національно-демократичної революції визначався складною внутрішньою динамікою, перегрупуванням сил, які або йшли за Українською Центральною Радою, або ж відкололися й поповнили табір її противників. Тому, на відміну від аналогічних революцій у Західній Європі і самої революції у Росії, революційні події в тогочасній Україні можна визначити як **національно-демократичну революцію**.

Таким чином, весною 1917 р. в Україні діяли три носії владних повноважень: представники Тимчасового уряду, Ради робітничих і солдатських депутатів та Центральна Рада. Подальше протистояння між ними визначатиме і напрям розвитку революційних подій в Україні.

III. Закріплення та повторення вивченого матеріалу.

Колективна робота

Бліц-опитування.

1. Які факти свідчили про економічну кризу в Україні?
2. До яких наслідків призвела на українських землях Перша світова війна?
3. Які події свідчили про наростання соціально-політичної кризи в Україні?
4. Назвіть причини Української національно-демократичної революції.
5. Назвіть найчисленніші і найвпливовіші українські політичні партії.
6. Інтереси яких верств українського суспільства вони виражали?
7. Назвіть їхні програмні завдання щодо політичного майбутнього України.
8. Які соціальні зміни вони передбачали здійснити в українському суспільстві?

9. Які партії, крім українських, ще діяли в Україні? Чи мали вони вплив на населення України?

10. Коли було засновано Українську Центральну Раду?

11. Які політичні сили увійшли до складу Центральної Ради?

12. Хто очолив Українську Центральну Раду?

13. Яке значення мало утворення Української Центральної Ради?

IV. Підбиття підсумків уроку.

V. Домашнє завдання.

1. Опрацюйте текст параграфа, підготуйте відповіді до запитань після параграфа.

2. Висловіть судження:

«...для правильного розвитку народів їм треба

мати державну незалежність...» – писав у листі до доньки Михайло Драгоманов.

Обґрунтуйте або спростуйте справедливість твердження. Що, на вашу думку, дає народу незалежність?

«...Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться...Українська інтелігенція стає до боротьби за свій народ, до боротьби кривавої і безпощадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок...» (М. Міхновський «Самостійна Україна»).

На вашу думку, чому саме українська інтелігенція стала рушійною силою Української революції? Порівняйте рупійні сили буржуазно-демократичних революцій у Західній Європі, Росії та в Україні.

БОГОПОДІБНІ ЛИКИ, АБО ІКОНИ ЯК ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ

Вступ до Історії України, 5 клас

Ігор КОЛЯДА, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти НПУ ім. М. П. Драгоманова, доктор історичних наук;
Альона СТЕПАНЕНКО, м. Київ

Мета:

- визначити, що вважають історичними пам'ятками та яке значення вони мають для вивчення минулого; охарактеризувати історичні пам'ятки (ікони);

- сформувати в учнів вміння застосовувати здобуті знання при розв'язанні історичних задач, вирішенні дидактичних завдань, складати історичні портрети та описи, працювати з джерелами інформації, ставити запитання та відповідати на поставлені запитання, розвивати здоровий дух суперництва й співробітництва, творче мислення;

- виховувати учнів свідомими щодо необхідності збереження пам'яток історії та культури.

Тип уроку: урок формування вмінь і навичок.

Вид заняття: урок-гра історичний КВК.

Навчально-методичне забезпечення: підручник Історія України (Вступ до історії) : підручник для 5-го класу загальноосвітнього навчального закладу/ В. С. Власов. – К. : Генеза, 2013. – 256 с., робочий зошит, книга для читання, книга для вчителя, атлас, ілюстрації.

Структура уроку

I. Організаційний момент.

II. Проведення КВК:

1 етап – «Розминка»;

2 етап – «Гонка за лідером»;

3 етап – «Конкурс капітанів»;

4 етап – «Правда – неправда»;

5 етап – «Майстри мистецтва»;

6 етап – «Ми – Шерлоки Холмси»;

7 етап – Конкурс домашнє завдання. «Юні творці».

III. Підбиття підсумків уроку.

IV. Домашнє завдання.

Підготовчий етап

Учням за 2–3 тижні повідомлено тему уроку дату його проведення; вчитель ознайомлює з правилами проведення КВК і об'єднує дітей у 2 команди, учні обирають капітанів і склад журі (з учнів класу). Повідомляється регламент. Урок КВК розрахований на 45 хвилин, охоплює 7 етапів.

Регламент уроку

Організаційний момент	5 хв
«Розминка»	7 хв (1хв на підготовку і по 3 хвилини на виступ)
«Гонка за лідером»	5 хв
«Конкурс капітанів»	5 хв
«Правда – неправда»	3 хв
«Майстри мистецтва»	5 хв
«Ми – Шерлоки Холмси»	4 хв
«Юні творці»	5 хв
Підсумковий етап	5 хв
Домашнє завдання	1 хв